

SANAT VE GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMDA GÖRÜNÜRLÜK

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa AKMAN

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

makman@bandirma.edu.tr, Orcid: 0000-0002-1163-7651

ÖZET

Sanat ve görsel iletişim tasarımı, insanlığın yaratıcılığını günümüze kadar en etkili şekilde ortaya koyduğu alanlardandır. Bu araştırma ile geçmişten günümüze yan yana ilerleyen bu iki disiplinin kısaca tanımlamaları yapılarak sanat tasarım tarihinde önemli figürler üzerinden görünürlük ile ilişkisine değinilmiştir. Başarının sadece kapalı duvarlar arkasında tual veya yüzey üzerine çalışma yapmakla kalmayıp çok çalışarak, sınırları zorlayarak, kimi zaman risk alarak, kimi zaman girişimde bulunarak ve en önemlisi profesyonel anlamda görünür olup ilişkiler kurup geliştirerek geldiği görülmektedir. Bu noktada güncel doğru bazı sanatçı ve tasarımcılar üzerinden örnekler incelenmiştir. Bu sanatçı ve tasarımcılar Hans Holbein, Albrecht Dürer, Leonardo Da Vinci, Francisco Goya, Joseph Mallord William Turner, Julet Cheret, Aleksandr Rodchenko, Andy Warhol ve son olarak İhap Hulusi Görey'dir. Bu sanatçıların tercih sebebi, döneminde ait olduğu toplumda alanıyla ilgili önde gelen kişiler arasında yer almasından dolayıdır. Aynı özellikleri taşıyan birçok sanatçı tasarımcı bu çalışmaya dahil edilebilir fakat sınırlama koymak adına dokuz sanatçı tasarımcı üzerinden yürütülmesi planlanmıştır. Araştırma doküman inceleme tekniği ile yürütülmüş ve elde edilen bulgular belli tema ve örüntüler etrafında toplanarak ortak çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Sanatçı ve tasarımcıların başarılı olma yolundaki patikaları işlenerek profesyonel anlamda görünür olmanın etkileri ve sonuçları paylaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonrasında başarılı olan sanatçıların ortak değerlendirmeleri yapılarak günümüz teknolojik şartlarına uygun önerilerde bulunulmuştur. Örneğin dijital dünya ve yeni medya araçlarını doğru bir şekilde kullanarak sanatçı tasarımcılar eserlerini izleyicisiyle daha fazla buluşturabilmesi, uluslararası etkinliklere katılabilmesi, yarışmalara girebilmesi, doğrudan veya dolaylı olarak ustalarla iletişim kurabilmesi, özgün dünyalarını daha kolay, etkili ve hızlı bir şekilde paylaşabilmeleri gibi öneriler sıralanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sanat, Görsel İletişim Tasarım, Grafik Tasarım, Görünürlük, Başarı

VISIBILITY IN ART AND VISUAL COMMUNICATION DESIGN

ABSTRACT

Art and visual communication design are among the areas where humanity has demonstrated its creativity most effectively to date. With this research, these two disciplines, which have progressed side by side from past to present, are briefly defined and their relationship with visibility is touched upon through important figures in the history of art design. It is seen that success comes not only by working on canvas or surface behind closed walls, but also by working hard, pushing the limits, sometimes taking risks, sometimes taking initiative, and most importantly, being professionally visible and establishing and developing relationships. At this point, examples from some current artists and designers have been examined. These artists and designers are Hans Holbein, Albrecht Durer, Leonardo Da Vinci, Francisco Goya, Joseph Mallord William Turner, Julet Cheret, Aleksandr Rodchenko, Andy Warhol and finally İhap Hulusi Görey. The reason for choosing these artists is because they were among the leading people in their field in the society they belonged to. Many artist designers with the same characteristics can be included in this study, but in order to set a limitation, it is planned to be carried out on nine artist designers. The research was conducted with the document analysis technique and the findings were collected around certain themes and patterns and common inferences were tried to be made. The effects and results of being professionally visible have been tried to be shared by covering the paths of artists and designers on their way to success. Afterwards, joint evaluations of the successful artists were made and suggestions appropriate to today's technological conditions were made. For example, by using the digital world and new media tools correctly, artist-designers can bring their works to the audience more, participate in international events, enter competitions, communicate directly or indirectly with masters, and share their original world more efficiently, effectively, and quickly.

Keywords: Art, Visual Communication Design, Graphic Design, Visibility, Success

GİRİŞ

Kökleri antik döneme uzanan sanat ve görsel iletişim tasarımının birçok ortak noktası bulunmaktadır. Sanatın birçok tanımı yapılmasına rağmen tek bir evrensel tanım tam olarak yapılabilmiş değildir. Fakat temelde ilk öğretilen ve sözlükte bulunan tanımı şudur: “*Duygu ve düşünceleri göze ve gönle hitap edecek şekilde söz, yazı, resim, heykel vb. ile ifade etme konusundaki yaratıcılık*” (TDK, 2023). Sanat tarihine bakıldığında ise tanımın dönem dönem özelleştiği ve daha belirgin özellikler kazandığı görülmektedir. Örneğin 19. yüzyıl öncesi tual üzerine yapılmış bir yağlıboya resim çalışması sanat tarihinin başyapıtları arasında gösteriliyorken özellikle 20. yüzyıldan sonra yapılan bu tür çalışmalar sanatın göz bebeği olmaktan çıkmış ve yerini farklı özellikler taşıyan sanat eserlerine bırakmıştır: John Gage’in 4’33”lük performans çalışması buna yerinde bir örnek olacaktır. 20. yüzyıl sonrası başlıca sanat akımlarını hatırlamak gerekirse Dada, Pop Sanat, Minimalizm, Kavramsal Sanat, Performans Sanatı, Arazi Sanatı, Dijital Sanat vb. diye isimlendirilmektedir. Şüphesiz 20. yüzyıl sonrası sanat tanımı daha da genişleyerek, yeni özellikler ile daha kucaklayıcı olmuştur. Arthur C. Danto’ya göre sanat eseri cisimleşmiş anlamlardır ve daha sonra araya seyirci ile yorum girmiştir (Danto, 2015: 48). Cisimleşmiş anlamlar sanatın evrensel, ortak ve güncel tanımı yolunda önemli arayışlardandır. Sanatın tanımlanmasındaki bu güçlük temelde kültürün bir yansıması olarak ifade edilir ise, her dönem farklı şeyler sanat çemberine dahil ediliyor olmaktadır: Şüphesiz gelecek yıllarda bilim ve teknolojiye bağlı olarak bugün sanat diye ifade etmeyeceğimiz ya da edemeyeceğimiz birçok çalışma sanat adı altında incelenecektir.

Görsel iletişim tasarım veya grafik tasarımda sanat gibi geniş bir tanım çemberine sahiptir. Özünde grafik tasarım, bir bilgiyi veya mesajı görsel yollarla istenilen hedef kitle doğrultusunda yaratıcı, özgün, çarpıcı ve doğru bir şekilde aktarma işlemi ve sürecidir. Tasarımcı, yazar ve akademisyen Juliette Cezzar grafik tasarımının ayrıca iletişim tasarımı ismi ile de bilindiğine değinerek üretilen işin bir pul tasarımından ulusal posta işaretleme sistemine kadar geniş olabileceğini söylemiştir. Ayrıca ticari, eğitimsel, kültürel ve politik herhangi bir amaç içinde üretim yapılabileceğine değinmiştir (Cezzar, 2017).

İnsanlık tarihinin bir parçası olan görsel iletişim tasarım çeşitli ihtiyaçlardan dolayı mağara duvar çizimlerinden itibaren hayatımızda aktif olarak yer almaktadır ve günümüze kadar birçok önemli sanatçı tasarımcı ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte ister sanat ister tasarım ekseninden bakılsın belli bir başarı elde etmiş kişilerin bazı ortak özellikleri olduğu göze çarpmaktadır. Elbette başarılı olmak ve başarının tanımına göre özellikler değişebilir. Fakat başarılı olmaya uzanan bazı ortak özellikler şöyle sıralanabilir: Yaratıcı, çalışkan, tutkulu, bazen ısrarcı olmak, üretkenlik, görünür olmak ve etkin sosyal ilişkiler kurmak gibi. Görünürlük, var olan bir şeyin niteliği ile fark edilmesi olarak ele alırsak bu özelliklerin başında gelmektedir. Yaptığı çalışmalar ile görünür olmak sosyal ve mesleki ilişkiler için bir başlangıç oluşturarak başarılı olma yolunda hızlı mesafeler kaydetmeyi sağlayacak önemli bir anahtar durumundadır.

Yöntem

Bu araştırma doküman inceleme tekniği kullanılarak, konu ile ilgili belgelerin, eserlerin, çalışmaların incelenmesiyle gerçekleştirilmiştir. Veriler ışığında ortak tema ve örüntüler oluşturularak yorumlanmış ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ancak çalışmadan elde edilen sonuçlar tam olarak neden-sonuç ilişkisini yansıtmasa da ilgili çıkarımlar veri ve ipucu olarak kullanılabilir (Karasar, 2002: 77). Bu çalışma ile sanatçı ve tasarımcıların başarılı olma yolundaki patikalar işlenerek, görünür olmanın etkileri ve sonuçları paylaşılarak önerilerde bulunulmuştur.

Geçmişten Günümüze Sanat ve Görsel İletişim Tasarımda Görünürlük

Geçmişten günümüze doğru bakıldığında başarılı olmak için temelde bazı niteliklerin pek değişmediği görülmektedir. Bu değişmeyen özelliklerin başında görünürlük gelmektedir. Görünürlük hangi dönem olursa olsun farklı isimlerle ve farklı ortamlarda karşımıza çıkmaktadır. Bir alanda sadece kapalı bir şekilde çok çalışmak, kişiyi o alanda ulaşılabilir, iyi ve döneminde başarılı yapmayabilir; bunun yanında mutlaka uzman profilinin görünür kılınması gerekmektedir. Günümüze doğru bazı sanatçı ve tasarımcılar üzerinden örnekler vermek gerekirse Hans Holbein, Albrecht Durer, Leonardo Da Vinci, Francisco Goya, Joseph Mallord William Turner, Julet Cheret, Aleksandr Rodchenko, Andy Warhol ve son olarak Türkiye'den İhap Hulusi Görey gösterilebilir. Bilindiği üzere 20. yüzyıl öncesi dönemde belirgin bir şekilde

sanatçı tasarımcı ayrımı yapılmadığı için paylaşılan isimlerden bazıları her iki alanda da başarılı işler üretmişlerdir, bu yüzden yazıda her iki isimlendirmenin de yapıldığı görülebilir. Ayrıca bu kişilerin tercih sebebi, döneminde ait olduğu toplumda alanıyla ilgili önde gelen kişiler arasında yer almasından dolayıdır. Aynı özellikleri taşıyan birçok sanatçı tasarımcı bu çalışmaya dahil edilebilir fakat sınırlama koymak adına dokuz sanatçı tasarımcı üzerinden yürütülmesi planlanmıştır.

Alman sanatçı ve tasarımcı Hans Holbein (1497-1543) din çatışmalarının ve toplum hareketlerinin yoğun olduğu bir dönemde tarafsız kalmayı başararak kendisini üretime vermiştir. Desiderus Erasmus'un 1516'da Basel'de Thomas Mora atfettiği "Deliliğe Övgü" kitabının kenar süslemelerini yaparak hümanistlerin dikkatini çeker ve burjuva sınıftan siparişler alarak yaptığı çalışmalarla ünü artmaya başlar (Perdahcı, 2011: 93). 41 seriden oluşan Ölüm Dansı (The Dance of Death) çalışmasını 1526 yılında yapmıştır. Fakat yayınlanması 12 yıl sonrasını almış ve sonradan 8 çalışma daha eklenmiştir. Erasmus'un tavsiye mektubu ile 1526 yılında İngiltere'ye gitmiş ve daha sonra sarayın resmi ressamı olmuştur (Aksoy, 2014: 54). VIII. Henry'nin portre çalışmasından Thomas More'un portre çalışmasına, İngiltere kraliçesi Jane Seymour'un portresinden Erasmus'un portre çalışmasına kadar birçok üst düzey yetkilinin yağlıboya portre resimlerini yapmıştır (Resim 1).

Resim 1. Sol: VIII. Henry'nin Portre Çalışması. Sol Orta: Sir Thomas More'un Portre Çalışması Sağ Orta: Jane Seymour, İngiltere Kraliçesi'nin Portre Çalışması. Sağ: Rotterdamlı Erasmus'un Portre Çalışması. Hans Holbein

İngiltere'de ürettiği çalışmalar ve siyasi politik atmosfere bakıldığında tarafsız tavrı göz önüne çıkmaktadır. Özellikle 16. Yüzyıl Avrupa'sını saran din çatışmalarından uzak durmuştur. Çok üretken olan Holbein sosyal ilişkileri sayesinde yeni fırsatlar yakalama şansına sahip olmuştur. Aynı zamanda mücevher tasarımından, moda tasarımına birçok farklı alanda işler üretmiştir. Yaptığı çalışmalar ile kendisini sürekli gözler önünde tutmuştur ve profesyonel sanat tasarım işleri ile parlayarak kendisine iyi referanslar sağlamıştır.

Hans Holbein'in döneminde yaptığı eşsiz ve günümüzde bile dikkat çeken "Ölü İsa'nın Mezarındaki Cesedi" eseri İsa'yı farklı bir şekilde resmederek dikkatleri üzerine

çekmiş/çekmektedir. Yüce, kutsanan, dirilen veya törenli, kefenli İsa resimlemelerinin dışında bir anlatıma sahip olan pano kompozisyon kurgusu ile de dikkatleri bir kez daha üzerinde toplamıştır (Resim 2). Sanatçının özgün yaklaşımı kendinden sonra gelen sanatçıları da etkileyerek yeni ilham kaynakları olmuştur. Örneğin bu çalışmayı inceleyen Dostoyevski daha sonrasında romanına yeni bir karakter eklemiştir (Aksoy, 2018: 132). Sanatçı döneminde yapılmayan bir yorumlama ve kompozisyon kurgusu yaparak dikkatleri çekmiştir.

Resim 2. Ölü İsa'nın Mezarındaki Cesedi. Hans Holbein

Bir başka Alman sanatçı olan Albrecht Dürer'de (1471-1528) yaptığı çalışmalar ile hem kendi döneminde hem de günümüzde halen adından söz ettirmektedir. Yaşadığı dönemde ona ün kazandıran en önemli çalışmalarının başında “Tavşan ve Adem & Havva” eseri gelmektedir. Dürer ilk çalışmalarından itibaren doğayı ve yaşadığı çevreyi gözlemleyerek çalışmalarına aktarmıştır. İtalya seyahatinden sonra Rönesans'ın önemli temsilcilerinin çalışmalarını izlemiş ve geri döndüğünde çalışmalarında ayrıntı, gerçeğe dayalı etüt anlayışını yansıtmıştır (Resim 3). Dürer'in çalışmaları toplumun her kesimine ulaşabilme potansiyeli vardır. Birçok dönem sanatçısına oranla çalışmalarını baskı resimler şeklinde sürdürmüştür. Bunun gerekçesi ekonomik ve teknolojik nedenler olarak bilinmektedir. Baskı teknolojisi ile daha ekonomik bir şekilde elde edilen çalışmalar döneminde daha fazla kişiye nüfuz etme şansı vermiştir (Özkan, 2015: 1108). Bu da sanatçının bilinirliğini ve görünürlüğünü arttıran en önemli adımlardandır.

Alman sanatçının gezgin olarak Avrupa'nın farklı şehirlerinde bulunduğu, buralarda dönemin önemli insanları ile tanışarak ilişkiler geliştirdiği bilinmektedir. Örneğin önemli şahsiyetlerinden ve Rönesans hümanistlerinden olan Marcilio Ficino ile tanışarak insanın kendisini tanıması gerektiği üzerine olan sözlerinden etkilenmiş ve Rönesans'ı İtalya'dan Almanya'ya taşımıştır. Ayrıca Almanya'ya geri döndüğünde kentin tanınmış aile kızlarından birisiyle evlendiği kayıtlara geçmiştir (Güzel, 2017: 482).

Resim 3. Sol: Adem ve Havva. Orta: Dua Eden Eller. Sağ: Kıyamet Dört Atlı. Albrecht Dürer.

Sanat tarihi ve bilim dünyasının önemli şahsiyetlerinden olan Leonarda Da Vinci (1452-1519) araştırmacı kişiliği ve bitmez tükenmez enerjisi ile birçok alanda işler üretmiştir. Mimari çizimlerden tıp bilgisinin görselleştirilmesine doğa bilimlerinden teknolojik tasarımlara kadar birçok örnek sıralanabilir (Resim 4). Resim sanatında yaptığı yüzlerce eskizler ile ortaya koyduğu orantılar günümüzde halan ders olarak okutulmaktadır (Bülbül, 2014: 39). Da Vinci’de ürettiği eserler ile sürekli gözler önünde olan ve kendisinden sürekli söz ettiren kişilerdendir. Fakat insanlığa bıraktığı ve daha sonradan anlam kazandığı çalışmalar ne yazık ki döneminde anlaşılmamış ve birçoğu eskiz olarak kalmıştır. Buna rağmen sanatçı tasarımcı kendi bildiği yoldan ayrılmayarak üretimler yapmaya devam etmiştir. Örneğin döneminde ürettiği birçok mühendislik tasarımları eskizden öteye gitmemiştir. Ayrıca tasarımcının kendisine ait oluşturduğu temel çalışma metotlarına bağlı kaldığı ve hiçbir otoriteyi kendi bunun üzerinde tutmadığı, bilimi, deneyi ve gözlemi referans aldığı bilinmektedir. Bunun yanında yaşadığı dönemde bilim üzerindeki ağır dini baskıları reddederek olaylara bilimsel bir çerçevede yaklaşmayı ilke edinmiştir (Civelegov, 2020: 7-9).

Da Vinci çok yönlü ve başarılı bir bireydir: Döneminde neredeyse dokunmadığı alan yoktur. Ayrıca dış görünüşü ile de çekici, keskin zekâsı ile hazırcevap yapısıyla sadece ressam ve bilim insanı gibi konularda değil diğer alanlarda da kendisinden söz ettirmektedir. Güçlü ve beceriklidir, fiziksel aktivitelerde onun üzerine yarışılmazdı bunun yanında harika şarkılar söyleyerek udu ile doğaçlamalar bile yapabiliyordu (Civelegov, 2020: 82-83). Bu haliyle tüm gözleri üzerine çekmektedir ve bunun üzerine de insanlardan kaçınması, toplumdan uzak durması eklendiğinde daha da gizemli ve tuhaf bir karakter yaratmıştır. O dış dünyayı çok iyi gözlemleyen, bunu özellikle çizim yeteneği ile birleştirerek sorunları çözmeye çalışan çok yönlü bir sanatçı, bilim insanı ve tasarımcıdır.

“Leonardo adı, ancak günümüzde anlam kazanmaya başlamıştır. Oysa yazılı eserleri zamanında yayınlanmış olsaydı, buluş ve kuramsal düşünce bakımından doğadaki güçleri kontrol edip insanlığa hizmet etmenin yollarını aramış olan, bütün bilim dallarında en büyük, belki de yegâne bilim insanı

olarak kırk yıl önce tarihe geçebilirdi” (Civelegov, 2020: 8).

Resim 4. Sol: Merkezi Plan Bina Çalışmaları. Sol Orta: Ayak İskeleti. Sağ Orta: Meşe Yaprakları ve Meşe Palamudu Filizi. Sağ: Uçan Makine Tasarımı. Leonardo da Vinci.

Paylaşılan ilk üç örnekte tasarımcı ve sanatçıların saray ressamlığında çalışmış olmaları onları hali hazırda görünür kılmaktadır fakat saray ressamlığı gibi daha görünür, ulaşılabilir bir pozisyonda olabilmek için öncesinde yapılan sayısız resimler, çizimler ve etütlerin bunun yanında profesyonel olarak kurulan ilişkilerin bir sonucudur. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse çalışmalarıyla beraber kendilerini görünür kıлып iletişimi daha da ilerleterek çalışma alanlarını genişletmişlerdir. Fakat burada başarılı ve daha görünür olmanın bir sonucu olarak saray ressamı, soyluların tasarımcısı veya farklı mevkilere gelmenin sanatçı ve tasarımcı açısından “özerk, bağımsız ve tüm yetkilere sahip” olan bir özelliğe kavuşuyormuş algısı yanlış olacaktır (Shiner, 2010: 75). Özellikle Rönesans döneminde çoğu çalışma sipariş üzerine yapıldığı bilinmektedir fakat bu aşamaya gelene kadar sanatçı ve tasarımcının kendisini kanıtlamış olması söz konusudur. Bu ilerleyişte yaptıkları eserlerle ve ilişkilerle görünür olmalarının önemi yadsınamaz.

Daha sonraki dönemlerden örneklere geçilecek olursa ilk olarak Francisco Goya (1746-1828) ele alınabilir. Goya çok iyi gözlem gücü olup bunu çalışmalarına yansıtabilen usta sanatçılardandır (Resim 5). 1789 Fransız İhtilali gibi önemli bir döneme tanıklık ederek eserleriyle gözlemlerini resmetmiştir. Sanatçı bir dönem kraliyet ressamı olması ve aristokratlarla çalışmasına rağmen gördüğü sorunları bir aydın olarak resmetmekten geri durmamış ve aktarmıştır (Karadağ, 2017: 24). Özellikle resim ve baskı çalışmalarında kullandığı sembolik anlatımlarla cehalet, menfaat, batıl inanç, günah, varlık-yokluk, masumiyet, zayıf eğitim sistemi, kilisenin ve üst düzey yöneticilerin bozulmasına göndermeler, saray asalakları, hediyeler verilen papaz ve bir şeyler talep eden keşişlerin durumu gibi daha birçok alana eleştirel bir şekilde değinmiştir. Hatta politik sebeplerden ötürü bazı baskı seri çalışmalarını yayınlamayıp geri çekmek zorunda kalmıştır (Batur Çay, 2017: 90, 101). Ayrıca yaptığı çalışmalar ile döneminde tepkilerde gördüğü bilinmektedir fakat buna rağmen duruşundan ve sanat anlayışından vazgeçmeyen sanatçı inandığı değerler uğrunda yer yer karamsar ve eleştirel şekilde işler üretmeye devam etmiştir. “Gerçekçi, yer yer ürkütücü üslubuyla çağdaşlarında ayrılan Goya, gelenekleri bozan yeni bir yol izlemiştir. Eserlerinde acı, işkence, infaz ve yıkım unsurlarına vurgu yapmıştır” (Şahin, 2014: 156).

Resim 5. Sol: 3 Mayıs 1808. Orta: VI. Charles ve Ailesi. Sağ: Soygun. Francisco Goya.

Yaratımlarındaki bu aydın duruşu sanatçıyı daha başarılı ve görünür kılmıştır. Son yıllarda bu aydın ve gözlemci tarafı sayesinde ülkemizde de çalışmaları ve hayatı ile incelenir olmuştur. Örnek vermek gerekirse Derya Şahin'in "Francisco Goya'nın Belge Niteliğindeki Baskı Resimleri / 2014", Akasya Kansu Karadağ'ın "Devingen Zaman ve Aydın: Francisco Goya'nın Resimleri Üzerinden Bir İnceleme / 2017", Meral Batur Çay'ın "Francisco Goya'nın Kâbus Resimleri Üzerine Bir İnceleme" ve Hayri Esmer'in "Akıl ve Saçmalığın Sınırlarında Bir Muamma: Goya'nın Baskıresimleri / 2009) gibi çalışmalar örnek gösterilebilir.

İngiliz ressam Joseph Mallord William Turner (1775-1851) zor bir çocukluk geçirmiştir. Sanat onun sığınağı olmasına rağmen çekingen kişiliği ve doğanın gücü altında eğilmesi onu şöhretten alıkoyamamıştır. Yaptığı çalışmalar ve akademideki başarılarıyla adından sürekli bahsettirmiştir. 300 yağlıboya ve 20.000'den fazla çalışmasının London Tate Galeri Koleksiyonu'nda olduğu bilinmektedir (Resim 6) (Barker, 2004). J.M.W. Turner romantizm sanat akımının en önemli temsilcilerinden olmuş ve ortaya koyduğu sanatı ile sınıf atlamıştır fakat döneminde sınıf atlayan sanatçıların takındığı samimiyetsiz ve yapmacık kişilik yapısına bürünmemiştir. Aksine döneminde meydana gelen olayları dikkatlice izleyerek bu ruh hallerini fırçası ile tuvaline yansıtmıştır. Örneğin "Köle Gemisi" eseri ile kölelik karşıtı düşüncelerini ve insan değerinin hiçe sayılmasını tanrısal bir bakışla kargaşa ve yoğun duyguları tuvaline yansıtarak dikkat çekmiştir (Ertuğrul, 2020: 80-81). Özgün üslubu ile manzara resminin gelişmesinde dönüm noktası olmuş ve kendinde sonra izlenimciler üzerine örnek olmuştur. Sanatçı gerçekçi bir şekilde tasvirler etmekle kalmayıp duygusal etkileri de başarılı bir şekilde yansıtmıştır (Göktepe, 2020: 64).

Resim 6. Sol: Köle Gemisi. Orta: Grand Kanal, Venedik. Sağ: Kar Fırtınası. William Turner.

Julet Cheret (1836-1932) resimli afişin öncüsü olarak kabul edilmektedir (Bektaş, 1992: 19). Küçük yaşta litografi ustasının yanında çıraklık yapmıştır. Fotoğraf eğitimi almak için Paris'ten Londra'ya giden sanatçı burada baskı ve grafik tasarımdan etkilenerek yaşamına yön vermiştir. Daha sonrasında poster tasarım ve basımına başlayan tasarımcı giderek çalışmalarıyla ün yapmış ve birçok kuruluşa hizmet vermiştir. Ayrıca Fransa'da ilk renkli afiş tasarımı basan kişidir (Artnet, 2023). Çalışmaları başta Louvre Müzesi olmak üzere dünyanın farklı ve öncü sanat müzelerinde sergilenmiştir. Yaşadığı dönemde 1000'den fazla afiş üreten tasarımcı benzer genç kadın tiplmesi ile halk arasında hayranlık kazanmış ve bu tipleme "Cherette" olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca bu tipleme toplumda kadına bakışın değişmesine vesile olarak "Kadın özgürlüğünün babası" olarak da adlandırılmıştır (Resim 7) (Bektaş, 1992: 19).

Cheret'in bu hayat dolu, seksi görünmelerine rağmen erotik olmayan, özgüvenli, çekici kadın tiplmeleri kendinden sonra kadın resimlemelerinin daha fazla önünü açarak kadın arkatipleri konusunda bir milat olmuştur. Daha sonrasında başta Coca-Cola olmak üzere birçok marka neşe dolu, güzel, kendine güvenen ve yer yer seksi kadın tiplmelerine belirgin şekilde tanıtım çalışmalarında yer vermişlerdir (Heller, Vienne, 2016: 26). Cheret bu özgün, sıra dışı çalışmaları ile sadece dönümünde değil daha sonrasında da akıllarda kalmaya devam etmiştir.

Resim 7. Sol: Madame Sans-Gene, afiş. Sol Orta: Folies-Bergere La loie Fuller, afiş Orta: Yelpazeli Kadın. Sağ Orta: Job, afiş. Sağ: Saxoleine, afiş. Julet Cheret.

Aleksandr Rodchenko (1891-1956) çok yönlü bir tasarımcı sanatçıdır. Yaptığı yenilikçi ve farklı çalışmalar ile döneminden günümüze adından sürekli bahsettirmektedir. Sinema, fotoğraf, resim, grafik tasarım ve heykel ile ilgilenmiş olan sanatçı aktif olarak üretimler yapmıştır. Örnek vermek gerekirse sinema alanında Charlie Chaplin üzerine bir makalesinin olduğu, Kino-fot dergisinin kapak tasarımlarından içerik üretimlerinin hazırladığı, çeşitli fotoğraf denemelerinde bulunduğu ve Rus Devrimci fikirlerin yayılmasında etkili olan grafik tasarım çalışmalarının olduğu bilinmektedir (Lodder, 2017). Sanatçı-tasarımcının sloganları¹ da hatırlanırsa şu çıkarımda bulunulabilir: Rodchenko'da yaptığı üretimlerin görüldüğü üzere her ne alanda olursa

¹ ... Gelecekte sanatın rahiplerine, peygamberlerine ve şairlerine manastırlar kurulmayacaktır. Zenginlerin iğrenç yaşamında güzel bir boya lekesi olan sanat olmaz olsun. Yoksulların zavallı ve pis yaşamından bakınca değerli bir taş gibi görünen sanat olmaz olsun. Yaşamaya değmeyecek olan bir yaşamdan kaçış olan sanat olmaz olsun...

olsun iyi üretimler yaparak bunları mümkün olduğunca çok kişiye ister propaganda ister bilinirlik açısından olsun ulaştırmaya çalışmıştır (Resim 8).

Resim 8. Sol: Dobrolet (Rus devlet havayolunun afişi). Sol Orta: Pro eto Ei imne (About This. To her and to Me). Sağ Orta: Novyi LEF Zhurnal levogo fronta ıksusstv, 8-9. Sağ: Paris. Aleksandr Rodchenko.

Tasarımcının en önemli çalışmaları arasında yer alan Lengiz Yayınları için tasarladığı “Kitaplar, Tüm Bilgi Alanlarında Kitaplar” başlıklı reklamı tipografinin deyim yerindeyse konuşarak kendisine yani bir kimlik kazandıran öncü çalışmaları arasındadır (Resim 9). Tasarımcının tipografiyi cesurca zeki ve sıra dışı bir şekilde tasarlayarak kadın figürünün çizgi romanlardaki sesli konuşmalar şeklinde tasarlanan ilk örneklerdendir (Heller, Vienne, 2016: 65). Tasarımcı, tipografideki bu öne çıkan özgün adımı ile adından sürekli bahsettirmiş ve halen bahsettirmektedir. Bu çalışma ile kendinden sonra birçok tasarımcıya yüksek sesli tipografi örneği olarak öncü olmuştur.

Resim 9. Kitaplar, Tüm Bilgi Alanlarında Kitaplar. Aleksandr Rodchenko.

Günümüze daha yakın olan yabancı ve yerli bir iki sanatçı, tasarımcıya bakacak olursak Andy Warhol (1928-1987) ile başlanabilir. Carnegie Teknoloji Üniversitesinde sanat ve tasarım eğitimi alan Amerikalı yaratıcı, sanata getirdiği yenilikle pop sanatın en önemli temsilcilerindendir. Pop sanatının da bir bağlamı olarak popüler, geçici, harcanabilir, ucuz, seri üretilebilir gibi özelliklerle ürettiği çalışmalar ile sanatçı kendisinden çokça bahsettirmiştir. En önemli çalışmalarından birisi 1964 yılında ürettiği Brillo Kutularıdır (Resim 10). Şu ana kadar kendisini (sanat-tasarım üretimlerini) bilinçli olarak etkili bir şekilde pazarlayan en önemli kişilerdendir. Sanatçı yaptığı işi “Pazarlama Sanatı ve Ticari Sanatçı” gibi isimlerle nitelendirmiştir ve yaratımlarını mümkün

olduğunca gözler önünde tutarak ticaretini yapmıştır.

“Pazarlama’ sanatı, sanattan sonraki adımdır. Ben işe ticari bir sanatçı olarak başladım ve yine öyle bitirmek istiyorum. ‘Sanat’ yaptıktan sonra, ‘Pazarlama’ sanatına girdim. Bir tür sanatçı iş adamı ya da pazarlama sanatçısı olmak istiyordum. İş dünyasında başarılı olmak, sanatların en ilginç olanı. Hippi döneminde insanlar şu pazarlama meselesini masaya yatırdılar: ‘Para kötüdür’ ya da ‘Çalışmak kötüdür’ gibi düşünceler öne sürdüler ama para kazanmak da sanattır ve iyi pazarlama, en iyi sanattır” (Antmen, 2014: 166).

Resim 10. Sol: Brillo Kutuları. Sol Orta: Marilyn-Monroe. Orta: Kafatası. Sağ Orta: Mao. Sağ: Otoportre. Andy Warhol.

Andy Warhol, Amerikan toplumunun ve döneminin sanata olan bakışını çalışmalarına iyi bir şekilde işlemiştir. İnsanların özellikle Amerikalı ünlülerin sanat, şöhret, para ve eğlence etrafında dönen hiçlik ve anlamsızlığı makineleşen üretimlerine yansıtmıştır. Kimi eleştirmenlere göre el yapımı yapıtın kalkması için uğraşmıştır. Fakat yaptığı çalışmalar ile dönemin sanat anlayışına eleştirel bir şekilde yaklaşarak sanat kavramının tekrar sorgulanmasını sağlamış ve kavramsal olarak tartışmalara vesile olması sebebiyle sanat tarihinin en önemli aktörleri arasında yer almıştır (Yayman Ataseven, 2017: 290-293). Bu bakımdan yaptığı çalışmalar ile sadece döneminde değil halen aktif bir şekilde sanat dünyası içerisinde tartışmalara vesile olmakta ve özellikle sanatın felsefi tarafına katkıları bulunmaktadır. Ülkemizde de akademi tarafında üzerine birçok araştırmalar yapıldığı bilinmektedir.

“Warhol’un resimleri, popüler kültürün özellikleriyle benzer niteliktedir. Warhol, kapitalist toplumda yaşanan duygusuzluğu resimlerinde yansıtmıştır. Onun resimleri duygusallıktan uzaktır. Warhol, modern toplumda makinenin kazandığı önemi ve gücü simgelemiş ve kendini makinelerle özdeşleştirmiştir” (Yayman Ataseven, 2017: 292).

Son olarak Türk bir illüstratör ve tasarımcı olan İhap Hulusi Görey (1898-1986) ele alınabilir. 1920’li yılların başında resim ve grafik tasarımı eğitimi almak için Almanya’ya gitmiştir (Durmaz, 2011: 38). Daha sonrasında Türkiye’ye geri dönerek Yeni Cumhuriyetin illüstratör ve grafik tasarımcısı olmuştur. Döneminde başta Ulu Önder ve Baş Öğretmen Mustafa Kemal Atatürk’ün siparişi üzerine Alfabe’nin kapak tasarımını yapmış ve daha birçok batılı anlamda üretilen başarılı afiş ve esere imza atmıştır (Merter, 2016., Beşir Doğan, 2017: 42). Arapça, Almanca, İngilizce ve Fransızca bilmesinden dolayı bakanlık teklif edilmesine karşın Görey tasarımda ısrar ederek 1929’da İstanbul’da atölyesini kurmuş ve Ziraat Bankası, İş Bankası, Yapı Kredi, Garanti, Sümerbank, Türk

Ticaret Bankası, Maliye Bakanlığı, Türk Hava Kurumu, Kızılay, Yeşilay, Tariş gibi daha birçok resmi ve özel kuruluşa hizmet vermiştir (Resim 11) (Merter, 2016).

Resim 11. Sol: Alfabe kitap kapağı. Sol Orta: Yalova Kaplıcaları afiş tasarımı. Sağ Orta: Devlet Hava Yolları afiş tasarımı. Sağ: Bilgilendirme afişi. İhap Hulusi Görey.

Yeni Cumhuriyetin görsel kimliğinin oluşturulması aşamasında yurt içinden ve yurt dışından birçok sanat tasarım alanında adı duyulmuş kişiler davet edilerek görüşleri alınmış ve görsel kimlik tasarımının inşası konusunda Görey'e önemli görevler düşmüştür (Tepecik, 2019: 50). Döneminin en üretken tasarımcıları arasında gösterilen Görey Almanya'da etkilendiği Bauhause sanat ve tasarım okulu izleri de dahil olmak üzere batılı üslubu tasarımlarına başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Mesajları çok açık ve net olan tasarımcı usta bir şekilde sanat tasarım ve gestalt ilkelerini çalışmalarında kullanmıştır. Verdiği mesajlar çok açık olan tasarımcı özellikle Türk halkının saygı, temizlik, ev ekonomisi gibi konularda bilinçlenmesine görsel tasarımlarıyla katkı sağlamıştır. Yaptığı çalışmalar ile ünlenen tasarımcı Almanya'nın Bayer firmasına, İngiliz viski firması John Haig'e, İtalyanların Cinzano ve Fernet Branca'sı ve Mısır'ın tekel idaresi gibi uluslararası markalara afiş ve etiket tasarımları yapmıştır (Tepecik, 2019: 51).

Farklı zamanlardan paylaşılan örneklerde de görüldüğü gibi çok çalışmanın yanında ürettiği eserler ile sanatçı-tasarımcılar kendisini mümkün olduğunca görünür kılmışlardır. Yapılmamış olanı görsel olarak ortaya koyarak isimlerinden bahsettirmişlerdir. Bu farklılık kimi zaman dönemin dini, politik ve sosyokültürel yapısını özgün bir şekilde yorumlama kimi zaman kompozisyon, renk veya tipografi kimi zaman alan ile ilgili girişimcilik ile bir tekniğin farklı bir şekilde bölgeye kazandırılması kimi zamanda daha iyi fırsatlar verilmesine karşılık risk alarak tutkusunu oldukları sanat tasarımın peşinden gitmek olabilmektedir. Daha öncede dile getirildiği gibi başarılı olmanın farklı özelliklerle sağlandığı bilinmektedir. Fakat sadece çok çalışıp üretim yapmanın yanında yaptığı işler ile profesyonel olarak adının anılması, başkaları tarafından örnek gösterilmesi, eserlerinin paylaşılması, referans edinmesi, profesyonel olarak otorite sahibi kişilerle ilişkiler kurulması ve her şeye rağmen tutkunu oldukları yaratımlara devam etmeleri gibi durumlar sanatçı-tasarımcıları başarıya daha da

yakınlaştırmaktadır.

Üretim yapmak her zaman çok önemlidir fakat üretilen çalışmaların paylaşılması ve özellikle doğru kişilerle veya ortamlarda sergilenmesi sanatçı-tasarımcının döneminde daha iyi yerlere gelmesine olumlu katkı sağlamaktadır. Aksi takdirde üretilen çalışmaların doğru kişi ve toplulukla buluşmaması geç gelen veya hiç gelmeyecek bir başarıya neden olabilir. Bu durumu en iyi anlatacak örneklerden biri Van Gogh'tur. Döneminde sanat üretimi yaptığı yıllar boyunca çok üretken olan sanatçı yaptığı eserler ile sanat piyasasında kendisini var edememiştir. Kendine has özgün fırça vuruşları olan çalışmaları ile ölümünden sonra keşfedilerek her yaptığı çalışma sanatçıyı bilinir ve görünür kılmıştır. Yaşadığı dönemde üretime ağırlık vermesi diğer sanatçıdan farklı olarak görünür olmaması geç gelen başarının nedenleri arasında gösterilebilir.

SONUÇ

Başarıya giden yolda görünür olmanın kaçınılmazlığı yadsınamaz. Günümüzde sanatçı tasarımcılar geçmiş meslektaşlarına oranla hem daha şanslı hem de bazı zorluklar ile karşılaşmaktadırlar. Rekabet ortamının çok fazla olması, dijital ortamda veri bombardımanı içerisinde hedefe ulaşamama veya hızlı tüketim ve üretim döngüsünde zaman baskısını daha fazla hissetme gibi zorluklar paylaşılabilir. Fakat dijital mecraları getirdiği kolaylıklarla mesafeler ortadan kalkmış ve hem araştırma hem üretim teknikleri hem dağıtım hem de iş birliği olanakları hiç olmadığı kadar artmıştır.

İncelenen sanatçı tasarımcılar dahilinde günümüze gelene kadar başarılı olma yolunda kimi zaman risk alarak konforlu hayatı tercih etmeyerek, kimi zamana girişimde bulunarak mesleki işletme kuran veya var olan teknolojiyi geliştirerek yeni bir hizmet alanı sunan, kimi zaman kendi stilini ortaya koyarak kendinden sonrakilere iz bırakacak üretimler yaparak kimi zaman farklı disiplinleri yaratıcı bir şekilde birleştirip özgün bir şekilde sunan kimi zaman politik kimi zamanda apolitik tavırlarıyla risk alan ve en önemlisi çok çalışarak profesyonel olarak farklı kesimlerle sıkı ilişkilerin geliştirildiği gözlemlenmiştir. Sanatçı ve tasarımcının var olabilmesi izleyicisi ve hedef kitlesi ile buluşmasından sonra gerçekleşmekte ve başarısı için bir ön koşul durumundadır. Daha sonra yukarıda bahsedilen özellikler çerçevesinde başarı basamaklarını tırmandıkları ve profesyonel anlamda daha belirgin bir şekilde yer edindikleri ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde başarı tanımı da görünürlük kavramı gibi tartışmaya açık bir kavram olsa da görünürlükten kast edilen salt biçimde sosyal medyada ünlü olmak değil profesyonel ilişkiler geliştirerek alan ile ilgili aktif olmaktır. Sonuç olarak dijital dünya ve yeni medya araçları ile sanatçı ve tasarımcıların günümüzde çalışmaları ile görünür olmasının birçok yolu bulunmaktadır: Sanat-tasarım yarışmaları, profesyonel portfolyo internet sitesi oluşturma imkanları, sosyal platformlarda mesleki sayfalara üye olma veya eserleriyle yer alma şansı, doğrudan sanatçı-tasarımcılarla bağlantıya geçebilme imkanları, teknolojik altyapı ve alan ile ilgili yazılım olanakları, çevirim içi sergiler,

yurtiçi-yurtdışı galerilere erişebilme kolaylığı, workshop, seminer, festivaller gibi daha birçok olanaklar günümüzde sanat tasarımcıların profesyonel olarak daha fazla görünür olmalarını sağlayacaktır. Bu imkanların geçmişe oranla daha demokratik bir şekilde tüm sanatçı ve tasarımcılara açık olduğu ve bu imkanları doğru bir şekilde kullanılmasıyla eserlerin daha fazla kişiye ulaşabilme potansiyeli bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Aksoy, M. (2014). *Rönesans Resim Sanatında Ölüm Teması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Anabilim Dalı Resim Bilim Dalı, Konya.

Aksoy, M. (2018). Rönesans Resim Sanatında Ölüm Teması. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 3(6), 118-135.

Antmen, A. (2014). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar* (6. Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Artnet, (2023). “*Jules Cheret Biyografisi*”. Erişim adresi <https://www.artnet.com/artists/jules-cheret/biography>

Barker, E. E. (2004). “*Joseph Mallord William Turner*”. (Heilbrunn Timeline of Art History), Erişim adresi https://www.metmuseum.org/toah/hd/trnr/hd_trnr.htm

Batur Çay, M. (2017). Francisco Goya'nın Kâbus Resimleri Üzerine Bir İnceleme. *Yıldız Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4(2), 88-103.

Bektaş, D. (1992). *Çağdaş Grafik Tasarımın Gelişimi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Beşir Doğan, B. (2017). Türkiye ve Polonya'nın İki Öncü Grafik Sanatçısı İhap Hulusi Görey ve Henryk Tomaszewski Afişleri Üzerine Analizler. *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 3(6), 39-49.

Bülbül, M. (2014). *Sanat Akımlarında Portrenin Yeri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Tasarımı Anasanat Dalı, İstanbul.

Cezzar, J. (2017). “*What is Graphic Design?*” AIGA (The Professional Association for Design), Erişim adresi <https://www.aiga.org/guide-whatisgraphicdesign>

Civelegov, A. K. (2020). *Rönesans Dahisi Da Vinci* (5. Baskı), (Çev: Melek Öztürk, İrem Çağır). Ankara: Etkin Yayınevi.

Danto, C. A. (2015). *Sanat Nedir* (2. Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Durmaz, Ö. (2011). *İstanbul'un 100 Grafik Tasarımcısı ve İllüstratörü*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ yayınları.

Ertuğrul, S. (2020). Turner'ın Köle Gemisi ve Williams'ın Beyazlar İçin eserleri bağlamında Afro-Amerikalıların öteki olarak temsili. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 75-86.

Göktepe, M. (2020). Romantizm Sanat Akımı ve Sanatçıları Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Arts*. 3(1), 45-66.

Güzel, E. (2017). Albrecht Dürer'in Dini Konulu Gravürlerine İkonografik Bir Yaklaşım. *The Journal of Turk-Islam World Social Studies*, 4(15), 379-494.

Heller S. ve Vienne V. (2016). *Grafik Tasarımı Değiştiren 100 Fikir*. (Çeviri: Bengisu Bayrak). Literatür Kitabevi.

Karadağ, K. A. (2017). Devingen Zaman ve Aydın: Francisco Goya'nın Resimleri Üzerinden Bir İnceleme. *Hukuk Kuramı Dergisi*, 4(2), 18-25.

Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (11. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Lodder, C. (2017). Konstrüktivizm, Fotoğraf ve Sinematografi (Çeviri: Ali Artun ve Elçin Gen). *Skopdergi*, 11, 18-25.

Merter, E. (2016). İhap Hulusi Görey, Cumhuriyeti Afişleyen Adam. Erişim adresi <http://ihaphulusigorey.gen.tr>

Özkan, S. (2015). *Albrecht Dürer'in Baskı Resimlerinde Oyun, Dans ve Folklorik Özellikler*. Uluslararası Oyun ve Oyuncak Kongresi Bildiriler Kitabı, (1103-1110). Erzurum.

Perdahcı, N. (2011). Hans Holbein Resimlerine Anadolu Halıların Etkileri, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 07, 91-108.

Shiner, L. (2010). *Sanatın İcadı* (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Şahin, D. (2014). Francisco Goya'nın Belge Niteliğindeki Baskı Resimleri. *Ulakbilge*, 2(4), 151-169.

TDK, (2023). "Sanat kavramının tanımı". <https://sozluk.gov.tr> (Erişim: 10.09.2023).

Tepecik, A. (2019). *İhap Hulusi Afişlerinde Kültürel Etki Analizi*. Editör: Zülfikar Sayın. Grafik Tasarımda Etki Görsel İletişimde Etki Uygulamaları. Ankara: Pegem Akademi, 48-66.

Yayman Ataseven, S. (2017). Andy Warhol'un Resimlerinde Popüler Kültürün Etkisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (16), 288-297.

Görsel Kaynakça

Resim 1. Sol: VIII. Henry'nin portre çalışması. Sol Orta: Sir Thomas More'un portre çalışması Sağ Orta: Jane Seymour, İngiltere Kraliçesi portre çalışması. Sağ: Roterdamlı Erasmus'un portre çalışması. <https://www.artrenewal.org/artists/hans-holbein/857> (Erişim: 16.09.2023).

Resim 2. Ölü İsa'nın Mezarındaki Cesedi. Hans Holbein. <https://kunstmuseumbasel.ch/en/exhibitions/2021/holbein-and-dostojewski/texts> (Erişim: 5.10.2023).

Resim 3. Sol: Âdem ve Havva. Orta: Dua Eden Eller. Sağ: Kıyamet Dört Atlı. Albrecht Dürer. <https://www.albrecht-durer.org> (Erişim: 16.09.2023).

Resim 4. Sol: Merkezi Plan Bina Çalışmaları. Sol Orta: Ayak İskeleti. Sağ Orta: Meşe Yaprakları ve Meşe Palamudu Filizi. Sağ: Uçan Makine Tasarımı. Leonardo da Vinci. <https://www.leonardodavinci.net> (Erişim: 16.09.2023).

Resim 5. Sol: 3 Mayıs 1808. Orta: VI. Charles ve Ailesi. Sağ: Soygun. Francisco Goya. <https://www.artrenewal.org/artists/francisco-de-goya/239> (Erişim: 16.09.2023).

Resim 6. Sol: Köle Gemisi. Orta: Grand Kanal, Venedik. Sağ: Kar Fırtınası. William Turner. <https://www.william-turner.org> (Erişim: 16.09.2023).

Resim 7. Sol: Madame Sans-Genève, afiş. Sol Orta: Folies-Bergere La loie Fuller, afiş Orta: Yelpazeli Kadın. Sağ Orta: Job, afiş Sağ: Saxoleine, afiş. Julet Cheret. <https://www.artnet.com/artists/jules-cheret/> (Erişim: 16.09.2023).

Resim 8. Sol: Dobrolet (Rus devlet havayolunun afişi). Sol Orta: Pro eto Ei imne (About This. To her and to Me). Sağ Orta: Novyi LEF Zhurnal levogo fronta iskusstv, 8-9. Sağ: Paris. Aleksandr Rodchenko. <https://www.moma.org/artists/4975> (Erişim: 16.09.2023).

Resim 9. Kitaplar, Tüm Bilgi Alanlarında Kitaplar. Aleksandr Rodchenko. Heller S. ve Vienne V. (2016). Grafik Tasarımı Değiştiren 100 Fikir. (Çeviri: Bengisu Bayrak). Literatür Kitabevi. s. 65.

Resim 10. Sol: Brillo Kutuları. Sol Orta: Marilyn-Monroe. Orta: Kafatası. Sağ Orta: Mao. Sağ: Otoportre. Andy Warhol. <https://www.wikiart.org/en/andy-warhol> (Erişim:

16.09.2023).

Resim 11. Sol: Alfabe kitap kapağı. Sol Orta: Yalova Kaplıcaları afiş tasarımı. Sağ Orta: Devlet Hava Yolları afiş tasarımı. Sağ: Bilgilendirme afişi. İhap Hulusi Görey. <http://ihaphulusigorey.gen.tr> (Erişim: 16.09.2023).